MIREILLE COTTENJE

1. Een overzicht

Sinds het sukses van **Dagboek van Carla** (1968), is Mireille Cottenjé zowat de belangrijkste vertegenwoordigster geworden van een nieuwe schrijfstersgeneratie in dit land. Je kan haar waarschijnlijk niet vreselijker ergeren dan door haar «de Jef Geeraerts van de schrijvende vrouwen» te noemen.

In het debuut **Dagboek van Carla** zat reeds alles wat haar latere geschriften boeiend maakt. Het was niet echt een «dagboek»; het levensnabije, genadeloos-eerlijke schrijven begint pas met **Mist** (zie interview). Maar hoe gefingeerd de story ook was van een verpleegster die in onze voormalige kolonie Kongo afrekent met haar huwelijk en met de brutale streep die de onafhankelijkheid van Zaïre door zovele levens trok, het drong tot het Vlaamse lezerspubliek door, dat hier een vrouw met een ongewoon temperament en een grote zeggingskracht aan bod kwam. **Dagboek van Carla** was veel meer dan een avontuurlijke vrouwenroman uit het eksotische Afrika; het was één van de vroegste feministische afrekeningen met het huwelijk. Tegelijk bevatte het de tematiek van de binding aan de eigen kinderen, die de strijd tussen liefde en onafhankelijkheid zo kompleks maakt.

Eeuwige Zomer (1969) is het verslag van Cottenjé's relatie met Jef Geeraerts, die zelf over hun gemeenschappelijke reis naar Lapland **Indian Summer** (1969) schreef. Voor het bredere lezerspubliek kwam **Eeuwige Zomer** over als een antwoord op **Indian Summer**. Een scherper voorbeeld in onze literatuur van de suprematie van de man over de vrouw is moeilijk denkbaar. Zoals de auteur zelf zegt, (zie interview) ging het eerder om een parallelle vorm van verslaggeving dan om een «antwoord op». Men hoeft er niet aan te twijfelen, dat het gelijktijdig verschijnen van **Indian Summer** en **Eeuwige Zomer** een zeldzaam en klassiek voorbeeld zal blijven. Dat een man, in de clinch met de traditionele waarden, naast zich een vrouw had, evenzeer in de clinch met diezelfde waarden, zal ongetwijfeld een historisch belangrijk feit blijken, al is er tot nog toe te weinig afstandelijk over nagedacht.

Lava (1973) kan je een beetje vergelijken met Geeraerts' **Zonder Clan** (1965). **Lava** is de afrekening van Cottenjé met wat in de feministische literatuur heet «a male chauvinist», de onderdrukkende, verstikkende, dominerende man Hans. Zo als Geeraerts van de katolieke, aerotische, maar possessieve en verstikkende Vlaamse huisvrouw een karikatuur maakte in **Zonder Clan,** zo nam Cottenjé — even meedogenloos, even verbitterd — de patriarchale «Vlaamse huisvader» op de korrel, ook al was deze «huisvader» dan een avontuurlijke planter in onze voormalige kolonie. Het grote verschil met Geeraerts was, dat Cottenjé zelfs op de momenten dat ze het mannelijke rolpatroon zijn monsterlijkste vormen gaf, nog enig medegevoel toonde voor wat zo'n dominerende huisvader aanricht, ook en vooral bij zichzelf. (Ook hierop biedt het interview enkele boeiende toelichtingen.)

Cottenjé

Na deze eerste stappen op een nog onontgonnen literair pad begon voor Cottenjé een periode van aktief engagement. Met jeugdboeken als **Er zit muziek in de lucht** (1974) en vooral **Het grote onrecht** (1973), dat over de apartheid handelt in Zuid-Afrika, vestigde ze een reputatie van progressiviteit. Die werd gekonfirmeerd in toneelwerk als **Lieve Daddy** en **Straks is allang voorbij.** Maar het nuttigst was toch haar kwasi-journalistiek werk: de getuigenissen van vrouwen en mannen in **Met 13 van tafel** en **Dertien mannen van tafel** (1977 en 1978). Dit werden een vijftal jaren van aktieve konfrontatie met teaterpubliek en lezerspubliek, waaruit een nieuw inzicht ontstond. Waarom zou een schrijfster zich verbergen achter het scherm van de fiktie? Waarom zou ze niet brutaalweg toegeven dat ze alleen maar over zichzelf schrijft?

Met **Mist** (1979) bood Cottenjé een bundel korte verhalen waarin het autobiografische schrijven de vroegere konventies overboord gooit, iets wat nog veel sterker opvalt in **Muren Doorbreken** (1980, feitelijk een dagboek, zie recensie) en het jeugdboek **Waarom niet de waarheid?** (1980). Hierin gaat ze ervan uit, dat een romancerende inkleding meer kwaad dan goed doet. Waarom zouden mensen niet doodeenvoudig mogen vertellen over zichzelf? Waarom zouden ze allerlei konventies in acht moeten nemen tegenover het lezers-

publiek? Waarom — en hier komen we op het interessante terrein van de jeugdliteratuur — zouden volwassenen «anders» moeten spreken met kinderen als met hun gelijken? Kortom: wat is eigenlijk fiktie? Wat blijft er over, als je de schone schijn van de konventies weggooit?

L.G.

Bibliografie

1968: **Dagboek van Carla,** Nijgh en Van Ditmar, roman
1969: **Eeuwige Zomer,** Nijgh en Van Ditmar, roman
1973: **Lava,** idem, roman
1973: **Het grote onrecht,** De Standaard, jeugdboek
1974: **Er zit muziek in de lucht,** Lannoo, Tielt, jeugdboek
1975: **Lieve Daddy,** Soethoudt, toneel (kreatie: Nieuw Vlaams Teater)
1976: **Straks is allang voorbij,** toneelstuk in samenwerking met Gerd De Ley
1977: **Met 13 van tafel,** Nijgh en Van Ditmar, vrouwengetuigenissen over hun echtscheiding
1978: **Dertien mannen van tafel,** Jonckx, Antwerpen, mannengetuigenissen over hun echtscheiding
1979: **Mist,** Nijgh en Van Ditmar, korte verhalen
1980: **Muren Doorbreken,** Nijgh en Van Ditmar, dagboekfragment (roman)
Waarom niet de waarheid, Lotus, jeugdboek.

MIREILLE COTTENJE

2. Recensie: «Muren doorbreken»

De laatste roman van Mireille Cottenjé, **Muren Doorbreken** (Nijgh en Van Ditmar, Den Haag en C. De Vries Brouwers, Antwerpen, 208 blz., 445 fr.) is geen roman, maar een dagboekfragment. Door wat ze noemt «mijn mannenboek», **Dertien mannen van tafel** (1978), kwam ze in kontakt met een gevangene, die haar hopeloos mooie brieven schreef. Die brieven waren zo indrukwekkend, dat ze op de gevangene — die ze nooit had gezien! — verliefd werd. Ze moest en ze zou deze man redden van de maatschappelijke en psychologische ellende van de gevangenis. Ze moest en ze zou met hem naar bed. Voor dat doel moest de Belgische wetgeving (wet Lejeune vooral) en het totale gebrek aan humaniteit in onze gevangenissen aangeklaagd worden.

Wanneer M. Cottenjé eenmaal in de ban van de gevangene is geraakt, kan ze niet anders dan een beroep doen op de wet Lejeune. Die is immers gemaakt om het gevangenisleven te humanizeren. De fortuinlijke gedetineerde die onder die wet valt, kan veel vroeger vrij komen dan zijn kollega's. Hij moet dan wel de voorwaarde vervullen, dat hij een job heeft. En daar wringt voor de meeste gevangenen het schoentje. Het gevolg is, dat deze wet Lejeune alleen werkt voor een vrij hoge sociale laag.

De gevangene van Cottenjé behoort daar niet toe. Hij was een kleine drug-dealer en alkoholist. Zijn geluk is dat hij een schrijfster heeft weten te imponeren, die op haar beurt een minister zal weten te imponeren, zodat die de man kan doen vrijlaten. Waarna een vreselijk drama begint, dat evenwel niet in het boek staat, want dat eindigt met de voorwaardelijke invrijheidstelling van Cottenjés gevangene.

Aktiegroepen die zich met gevangenen bezig houden, kunnen uit deze roman konkreet leren, dat de wet Lejeune een schijnheilig dekmanteltje is om de doorsnee-gevangene even slecht en inhumaan te behandelen als vroeger, terwijl zijn sociaal hogere kollega's er wel van kunnen genieten. Deze aktiegroepen kunnen ook leren, wat de gevangeniswereld voor de verwanten van een gedetineerde betekent. Wanneer een vrouw als Cottenjé, bovendien een bekende schrijfster, bovendien iemand met relaties tot in de ministerraad, niet in staat is om één gevangene humaan te doen behandelen, dan weet men wel wat er met de kollega's van die gevangene — hoe schuldig en gevaarlijk ze ook mogen zijn — ondertussen gebeurt. In die zin is het niet eens slecht, dat een schrijfster de vulgaire gevoeligheid heeft gehad om op een gedetineerde verliefd te worden. Ze onthult, hoe inhumaan ons gevangeniswezen ondanks de twintigste-eeuwse verlichtheid nog altijd is. Tot daar is dit een nuttig boek.

Op een bepaald moment was Cottenjé zo wanhopig, dat ze van plan was om een hongerstaking te beginnen. De inzet was beperkt: de toepassing van de wet Lejeune voor één gevangene. Het is jammer dat die hongerstaking nooit is doorgegaan (hoe hard dat voor Cottenjé ook moge klinken). Zoiets had aan de situatie van de gedetineerden iets wezenlijks kunnen veranderen. Cottenjé echter, gek als ze was op die éne gevangene, wou slechts voor één gedetineerde tot deze ekstreme aktievorm overgaan. Door de druk van haar relaties op de minister van Justitie, verkreeg ze de vrijlating van dit ene individu en vergat ze vervolgens de honderden en honderden andere, die niet het voorrecht hadden haar verliefdheid te hebben opgewekt.

Dit dubbele aspekt maakt dat deze «roman» mislukt is. Enerzijds wordt er teveel flauwekul gedebiteerd over die éne gevangene en anderzijds te weinig zinnigs over zijn duizenden kollega's; de auteur is teruggeschrokken voor een vereenzelviging met de vele anonieme schimmen uit de schaduwwereld waarin haar geliefde leeft. Daar staat tegenover dat ze de vrije val in het vacuum van een sociaal-lagere klasse wel heeft aangedurfd. Wat haar «roman» aan kracht put uit de afdaling van de auteur in de hel van de slachtoffers, dat verliest hij door de egoïstische fiksering op één gevangene. Indien een verliefde volksvrouw dit geschreven had, was het met Latijnsamerikaanse allure een verwijt geworden aan onze junta van politici en juristen; nu een schrijfster het deed, blijft het een faitdivers. Dat is de brutale les van deze hoogst ongewone roman.

Roman-technisch ontbreekt er ook een en ander aan. Het dagboekprocédé mag dan wel «onkonventioneel» zijn, het is op zijn beurt gebonden aan konventies: één berichtgever, dus één strekking van waaruit alles bekeken wordt; de herhaling: wat gisteren in een dagboek genoteerd werd, hoeft drie dagen later niet herhaald te worden; dat kan treffender en overtuigender op een andere manier gebeuren. Kortom: zelfs in het pure «dagboek» sluipen alle gevaren van het romanceren binnen.

Ondanks alle bezwaren blijft dit een moedig boek, al was het maar omdat de schrijfster zich ge-encanailleerd heeft met een gevangene uit een gevaarlijk-lage achtergrond. Dit encanailleren is van een morele superioriteit, helaas niet van een literaire voortreffelijkheid. Wie het boek leest, blijft met twee vragen achter. Wat heeft de humaniteit van ons Belgisch gevangeniswezen eraan gehad? Wat heeft de literatuur eraan?

L.G.

MIREILLE COTTENJE

3. Recensie: «Waarom niet de waarheid?»

Mireille Cottenjé is niet te spreken over de omslagtekening op haar «jeugdboek» **Waarom niet de waarheid?** (Lotus, Antwerpen, 127 blz.). Er staat een jongetje op, dat niet alleen zijn tong uitsteekt, maar ook zijn geslachtsorgaan. «Het is vulgair,» zegt ze, «het geeft de diepe gevoeligheid van mijn verhaal niet weer. Ik verdenk de uitgever (Lotus) ervan, dat hij dit boek niet ziet als een «jeugdverhaal», maar als een «volwassen» roman. Met die cover willen ze de ouders, die toch de boeken kopen voor hun kinderen, afschrikken. Die zullen een boek met zo'n cover nooit aan hun kinderen geven!».

Een bezoek aan enkele boekhandels bracht me tot dezelfde overtuiging: **Waarom niet de waarheid?** ligt tussen Jos Vandeloo en Maarten 't Hart, maar niet bij de jeugdlektuur! Een jeugdboek dat nu eindelijk eens de scheiding tussen de taal van de jeugd en die van de volwassenen wil overwinnen, komt — jammer genoeg — bij de lektuur voor volwassenen terecht. Cottenjé: «In het circuit van de volwassenenlektuur had ik het evengoed bij Nijgh en Van Ditmar kunnen onderbrengen, die het ook als «volwassen» roman wilden uitgeven. Maar het is een jeugdboek, en daarom wilde ik het bij Lotus uitgegeven zien. En nu doen zij alsof het geen «jeugd»-boek is! Trouwens ze hebben de titel ook al veranderd. Mijn titel was: **Te klein voor de waarheid.** Zij hebben ervan gemaakt: **Waarom niet de waarheid?,** omdat ze zeker denken dat een vraag vrijblijvend is en iedereen met het boek kan verzoenen. Maar waarom hebben ze er dan nog die cover aan toegevoegd die er uitgesproken een volwassenenboek van maakt, een boek dat onze ouders niet voor hun kinderen kopen? Het zit me lelijk dwars!»

Leest men het boek, dan komt men onder de indruk van de diepere emotie die het heeft geïnspireerd: Cottenjés verering voor haar vader, een man die in het verzet stond tijdens de Tweede Wereldoorlog. De mooiste scène uit het boek is die waarin die vereerde vader in zijn hemdsslippen, d.w.z. met zijn billen bloot, uit een dakraampje terug naar binnen klimt en zich overgeeft aan de nazi's. In de manier waarop Cottenjé die scène beschrijft, voelt men al de genuanceerdheid van haar verering voor die vader met zijn kwetsbare, bleke, blote billen. Er is niets lachwekkends aan zijn afdaling vanuit zo'n zolderraam; het is integendeel tragisch.

Het voorgaande zal de lezer wel al overtuigd hebben, dat **Waarom niet de waarheid?** geen jeugdboek is, maar een roman, wat het juist niet is. Dit is één van de beste jeugdboeken uit onze literatuur, al was het maar omdat een schrijfster probeert haar kinderervaringen op papier te krijgen. Juist omdat zo weinig schrijvers dit proberen, wordt het dubbel jammer, dat dit jeugdboek gedoemd werd om als volwassenenboek op de markt te komen. Men moet hiertegen met alle kracht protesteren. De jeugd heeft niets te verliezen bij de eerlijkheid waarmee Cottenjé haar verering voor haar vader gestalte geeft in schijnbaar denigrerende, maar in feite verheerlijkende beschrijvingen.

L.G.

MIREILLE COTTENJE

4. Interview

Geeraerts en Cottenjé

Ik weet dat je het mij — en anderen — al een paar keer kwalijk genomen hebt dat ik **Eeuwige Zomer** *een antwoord op* **Indian Summer** *(Geeraerts) heb genoemd.*

Ja, die verwarring ligt voor de hand, want de inspiratiebron voor die twee boeken is dezelfde. We zijn dus samen naar het Hoge Noorden getrokken en dat heeft mij geïnspireerd tot **Eeuwige Zomer:** niet zozeer de reis als wel de verhouding met Jef, die er dan **Indian Summer** over schreef. Jefs werk en het mijne zijn terzelfdertijd geschreven en verschenen.

Die verwarring is niet toevallig. Er zijn veel parallellen tussen jou en Geeraerts.

Ja, we hebben allebei ons koloniaal verleden en we hebben ook ons karakter.

Wanneer ben jij in Zaïre geweest?

Tezelfdertijd als Jef. Ik ben er van 1956 tot 1960 geweest; ik geloof dat Jef er al vanaf 1954 was. Ik ben als getrouwde vrouw naar Zaïre getrokken. Ik had een diploma van tropische verpleegster, maar ik kwam daar terecht in een brousse waar ik niet officieel als verpleegster aan de slag kon. Ik heb daar dus de mensen geholpen dank zij mijn opleiding en uit persoonlijk idealisme.

Uit idealisme?

Ja. Ik had dat vroeger in een heel sterke mate — mensen willen helpen. Ik heb dat nog. De mensen hadden daar niets. Het was die godverlaten streek tussen Bukavu en Usumbura, een vlek op tweehonderd kilometer van de dichtstbijzijnde stad in de vallei van de Ruzizi. Er was daar een koncentratie van zwarten, waarvan er veel in armoede leefden, maar er was geen dispensarium, er was niets. Alleen ik. En ik heb geen steun gehad van de Belgische overheid die daar een landbouwnederzetting had, maar niets voor de mensen als ze soms ziek werden. De enigen die mij in mijn verpleegstersinitiatief steunden, dat waren de missionarissen. Die drie witte paters, die leefden echt in armoede en in de bergen en die hebben mij gesteund, maar het gouvernement niet. Niks!

Schrijven uit ellende

Uw werk is nogal autobiografisch. **Dagboek van Carla** *geeft een verslag van die wederwaardigheden in Zaïre.*

Niet alleen daarvan, maar goed. Ja, ik heb het heel moeilijk gehad, om mij weer aan België aan te passen. Niet alleen ik trouwens, maar iedereen. **Carla,** dat zijn die gelukkige jaren in mijn leven, bijna een droomwereld, ook rijke jaren aan indrukken uit dat prachtige land, Kivu, de mooiste streek van Zaïre. In Europa word je dan weer een nummer, een schakeltje in de machine, je mag geen initiatieven meer nemen. Ik dacht nog

even dat mijn verpleegstersdiploma me zou helpen, maar dat was onzin. Ik kon me hier niet meer aanpassen aan de toestanden in een ziekenhuis, een fabriek waar de ontmenselijking tot haar ekstreme uitingen komt. Ik moest dus mijn eerste beroep de rug toekeren. Ik heb dan een jaar voor de televisie gewerkt, dan drie jaar voor een reizend toneelgezelschap...

Vertel daar eens wat over.

Dat heette de Vlaamse Komedie. We rotsten de dorpen af met boulevardkomedies. We hadden veel lol samen, een enorm tof team. Ik moest eruit stappen omdat ik in verwachting was. Dat dochtertje wordt nu ondertussen zestien. Maar enfin, ik viel toen terug op «mijn vier muren». Ik heb me daarmee nooit kunnen verzoenen, ook toen niet, toen ik met mijn zes maanden dikke buik overal buitengekeken werd. Een vrouw in die toestand krijgt geen kans om ergens op te treden. Het is toen dat ik ben beginnen te schrijven.

Een gelukkig bijverschijnsel dus van de zwangerschap?

Nee, het is uit miserie dat ik ben gaan schrijven, de miserie omdat ik die monotonie niet aankon, dat eentonig, monotoon, vlak gedoe, die sleur zonder inhoud. Na mijn jaren in Afrika — en die boeiende jaren met dat reizend gezelschap, kon ik dat niet meer aan. Ik ben niet geschikt voor een leven tussen vier muren met als enige zorg de prijs van de boter en wat er 's avonds op tafel moet komen. Ik voelde me ellendig en omdat ik geen oplossing zag, in mijn machteloosheid, heb ik naar de pen gegrepen.

Dat was de eerste keer?

Nee, al van mijn zevende jaar schrijf ik. Maar dat waren strikt persoonlijke dingen, ervaringen, indrukken, ontmoetingen. De behoefte om mij via het geschreven woord uit te drukken heb ik altijd gehad. Ook in Kongo. Ik heb in Kongo heel veel dagboeken geschreven over wat er gebeurde en mijn eigen evolutie, maar die zijn verloren gegaan, omdat we daar halsoverkop zijn moeten vluchten. Maar vóór dat gevoel van machteloosheid, van verstikking in de Belgische situatie van een jonge moeder was het nooit mijn bedoeling een publiceerbaar boek te maken. Ik wist niet dat ik kon schrijven. Ik had zelfs niet eens één artikel geschreven, ook geen kort verhaal. Niks! Wat ik deed, was een rekonstruktie maken voor mezelf van die verloren dagboeken. Schrijvende heb ik dan de verrassende ervaring gehad dat dit zeer terapeutisch werkte, alsof er een zweer losbrak. Dat gaf een enorme opluchting. Dagen en nachten heb ik geschreven, ik had een kanjer van achthonderd bladzijden.

Publiceren en privacy

Maar niet voor publikatie?

Mijn allerliefste vriendin die samen met mij toneelspeelde, met wie ik dagelijks kontakt had, had ik toen veertien dagen buiten gehouden. Ik was aan het schrijven en wilde niet gestoord worden. Zij vroeg waar ik dan wel gezeten had die veertien dagen en toen ze hoorde dat ik geschreven, geschreven, geschreven had over Kongo, drong ze aan om het te lezen. Dat kon niet, omdat ik zelf al moeite heb met mijn eigen handschrift. Om haar een plezier te doen ben ik het dan gaan uittikken, een eerste selektie dus al, veel herhalingen schrapte ik, uitweidingen ook. Er bleven nog vijfhonderd getikte bladzijden over. Ze leest dat en vraagt wat ik ermee ga doen. «In mijn lade leggen bij de rest,» zei ik. Ze verklaarde mij zot. Dat was zo tof, dat moest naar een uitgever, zei ze.

Wanneer was dat?

Dat was in 1963 en ik ben pas in 1968 met het boek naar buiten gekomen. Ik heb een enorme strijd moeten uitvechten met mezelf, hoe vreemd dat nu ook klinkt, omdat al dat persoonlijke materiaal... Wel, ik was toen erg gesloten, iemand die niet makkelijk haar diepste gevoelens prijsgaf, tenzij dan in die dagboeken voor mij alleen of voor een heel goede vriendin. Niet dat ik geen tettertrien was, dat ben ik nog, maar ik praatte zonder me bloot te geven.

Wat was er dan zo moeilijk aan?

Het boek hermaken — nu zeg ik: verknoeien — in de zin dat ik ermee durfde naar buiten treden, dat het zodanig verdoezeld was dat de lezers zouden kunnen denken: «Dit is fiktie». Het materiaal is autentiek gebleven, maar als ik toen geschreven had zoals in **Muren Doorbreken** — zonder schroom, helemaal mezelf prijsgeven —, dan zou ikzelf nu meer tevreden zijn. Er blijft vraag naar, het wordt alweer herdrukt, maar ikzelf ben er niet meer tevreden over. Het had veel beter gekund, omdat voor mij de grootste waarde van een boek zijn autenticiteit is.

Ook in **Eeuwige Zomer** *heb je nog verdoezeld.*

Ja, zelfs de namen veranderd, het beroep veranderd, wat een dwaasheid is. Het feit dat Jef (Geeraerts) een schrijver was, was toen voor mij heel belangrijk. Ik zat toen in de problemen van het schrijven naar een publikatie toe; hij had die stap al lang gezet; dat was een uiterst belangrijk element in onze relatie; we hadden op dat professionele vlak veel aan elkaar; ik las ook zijn teksten; samen met Paul De Wispelaere ben ik één van de eersten die de eerste hoofdstukken van **Gangreen I** hebben gelezen.

Hoe heb je hem proberen te beïnvloeden?

Beïnvloeden niet. Maar ik herinner me nog heel goed dat ik hem gezegd heb: «Jef, het is goed, het is steengoed, maar, please, geef het niet uit! Je geeft jezelf prijs, je zet je volledig in je blootje, een volledige striptease, ze gaan je daarom afmaken. Als je je kwetsbaar opstelt, dan zullen ze je kwetsen». Hij antwoordde: «ik ga me wel pantserenen» en hij heeft zich inderdaad gepantserd. *(kort lachje).*

Voor jezelf vond je dat toen nog niet haalbaar?

Nee, dat kon ik toen niet aan. Ik zat wel al volop in het schrijven, het enige beroep dat ik al heel lang uitoefen, het ligt me, ik voel er me goed bij, maar het heeft vijf jaar geduurd voordat ik durfde publiceren en dan nog eens tien jaar voor ik durfde schrijven zoals ik eigenlijk wil. Een paar keer had ik het al gedaan in korte verhalen, maar die gaf ik dan niet uit, zoals **Een visje op het droge,** dat zeven jaar in mijn lade heeft gelegen. Mijn allereerste stap was mijn eigen getuigenis in **Met dertien van tafel;** dat was 100 procent autentiek; niets was veranderd, geen namen, geen feiten, niets. Dat was het eerste visje dat ik uitwierp naar de maatschappij toe. Ik wil niemand kompromitteren of kwaad berokkenen. Daar het om mijn huwelijk en mijn scheiding ging, was de vader van mijn kinderen daar heel dichtbij betrokken. Ik heb dat Mireille-hoofdstuk niet willen publiceren zonder het hem eerst te laten lezen. Dat doe ik altijd, ook nu nog, bijvoorbeeld in een boek dat nu klaar is — toch in grote lijnen — over mijn laatste verhouding, waar ik weer erg van ondersteboven ben geweest... *(glimlacht)* 't

Is altijd nieuw, de liefde is onuitputtelijk... Enfin, het moest eruit, ik heb het in vier dagen geschreven, omdat ik aan het stikken was van verdriet dat ik die jongen kwijt was. De eerste die ik het laten lezen heb, was hij. Als hij het niet had willen gedrukt zien, dan had ik het weggelegd, maar hij was wild entoesiast. Als hij het een aanslag op zijn privacy had gevonden, dan bleef het in mijn lade liggen; daar liggen er trouwens meer dan genoeg. *(grinnikt)* Ik heb meer onuitgegeven boeken dan uitgegeven.

Moraal en literatuur

Waarom?

Omwille van dat verschil met Jef. Jef ontziet niemand. Hij gaat desnoods over lijken.

Dit staat op de band, vergeet dat niet.

Ja, maar het is zo. Wat Jef geschreven heeft in **Gangreen Drie** of **Vier** over zijn huwelijk, dat zou ik ook kunnen schrijven, ik doe dat ook, maar het blijft in mijn lade liggen. Ik had ook enorme frustraties en rancunes tegenover de man aan wie ik zeventien jaar heb vastgehangen, dat spreekt toch vanzelf. Dat is ook uitgeschreven, maar voor niets ter wereld zou ik dat willen uitgeven. Ik heb van die man gehouden, ik heb goede momenten met hem gehad, ik heb het kostbaarste geschenk van mijn leven van die man gekregen, mijn kinderen, want van geen enkele andere man heb ik ooit kinderen gewild en ze zijn mijn grootste rijkdom. Al beginnen ze zo stilaan uit te vliegen... Maar ik zou mezelf een rotzak vinden, als ik die vent door de modder zou sleuren. Moreel is er een groot verschil tussen Jef en mij: ik houd rekening met de anderen; dat doet hij niet.

Waar blijft echter de autenticiteit zodra je gaat romanceren.

Misschien ga ik wel te ver. Neem nu **Muren Doorbreken.** Dat is zo uit mijn dagboek overgetikt. Welnu, al de mensen die erin voorkomen — vraag het maar aan Michel (Oukhow), Gerd (De Ley)... Ik noem ze trouwens alleen bij hun voornaam, maar al vermeld ik ze maar summier, oppervlakkig, ze hebben zich allemaal mogen uitspreken. Als Liesbet niet had gewild dat ze vermeld werd, dan zou ik er bijvoorbeeld Monika van gemaakt hebben. Haar rol is trouwens heel beperkt; er staat niets in over haar privacy. De twee namen die ik wel veranderd heb...

Herman en Vik?

Ja, dat zijn de enige twee, omdat ik ook hun intimiteit raak, doordat ze die relatie met mij hadden. Daar moest ik iets van hun privacy mee blootgeven, omdat je nu eenmaal de erotiek niet alleen beleeft, ik toch niet.

Zonder de namen van Michel en Gerd zou bij mij de vraag gerezen zijn of het niet om fiktie ging.

Dat bewijst niet veel, want jij bent Jan Publiek niet, jij bent iemand die het literaire wereldje kent. Namen op zich voegen aan de autenticiteit niets toe.

Als je vergelijkt met Henry Miller of Anaïs Nin, dan merk je toch dat je beter kan zwijgen, wanneer je bepaalde dingen om morele redenen niet prijsgeeft die je om literaire redenen juist nodig hebt.

Daar kan ik het mee eens zijn. Vandaar al dat onuitgegeven werk. Over mezelf heb ik niets verzwegen; ik heb «muren doorbroken». Maar dat is mijn zaak. Ik vind evenwel niet dat ik beschik over de privacy van de andere betrokkenen. Vriendschap is voor mij belangrijker dan literatuur; ik wil geen vrienden verliezen door over hun problemen te berichten. Mijn vrienden staan voor mijn publiek!

Maar als die vrienden geen bezwaar hebben, dan neem je het wel op?

Ja, daar kan ik voorbeelden van geven. Die jongen — het is maar een kort fragment — die letterlijk met zijn kop tegen de muur loopt uit liefdesverdriet, een uitzinnige reaktie, die mij geweldig gepakt heeft, omdat ik niet besefte dat dat meisje zoveel voor hem betekende... Dat staat erin, maar met zijn toestemming. Hij was er al lang overheen en hij vond het goed geschreven.

De wet Lejeune

Wat stelt de wet Lejeune eigenlijk voor?

Die wet zegt dat «primairen» — zo heten mensen die voor de eerste keer veroordeeld worden, in dat jargon *(schamper lachje)* — na één derde van hun straf kunnen vrijkomen onder bepaalde voorwaarden: ze moeten zich goed gedragen hebben, ze moeten werk hebben nog vóór ze buiten komen, ze moeten familiaal opgevangen worden, enz. De recidivisten kunnen op twee derden vrijkomen tegen dezelfde voorwaarden. De man over wie het in **Muren Doorbreken** gaat, kon dus op één derde van zijn straftijd vrijkomen. Wat ik in mijn gevecht om hem vrij te krijgen heb ervaren, is dat die wet wél bestaat, maar niet toegepast wordt. Het onwelriekende geurtje dat erbij komt, is dat die wet alleen toegepast wordt voor de meer kapitaalkrachtigen of mensen met een sterke politieke steun. Die wet is dus alleen maar een alibi om de betere klassen te bevoordeligen: die krijg je wel uit het kot, maar een arme donder kan er zitten stikken tot de laatste dag van zijn straf. Die man van **Muren Doorbreken** voldeed aan al de voorwaarden, hij kon dus vrijkomen, maar hij kwam niet vrij. Dat heeft mij geweldig in verzet gebracht.

Was je echt van plan in hongerstaking te gaan?

Ja, alles was in kannen en kruiken. Ik had een plaats om het te doen in het hartje van Antwerpen. Het Daens-Aktiefonds had me zijn medewerking toegezegd. Alles was klaar. Toen hebben ze hem dus vrijgelaten.

Is er aan die wet Lejeune iets veranderd? Aan de toepassing?

Bij mijn weten niet.

Zou je dan die aktie die je voor één arme donder gevoerd hebt, niet moeten voortzetten?

Daar zijn akties voor, zoals bij de franstaligen **Le soutien des Détenus;** er zijn nog andere aktiegroepen; misschien dat die mijn boek kunnen gebruiken in hun strijd; als ze me kontakteren, zal ik meedoen. Het is té onrechtvaardig. Immers, de rechters zijn door die wet beïnvloed bij het vastleggen van een strafmaat. Als je die vergelijkt in België en Nederland, merk je dat die in België beduidend hoger ligt.

Omdat de rechter redeneert: «Ze...»

Ja, ...«ze komen toch vrij op één derde van hun termijn». Dat maakt die wet zo schijnheilig: hij belooft mildheid, maar zorgt voor grotere strengheid.

Verliefdheid

Daartegen heb je met dit boek iets willen doen. Je hebt één konkreet geval getoond. Maar je bent ook verliefd geworden op een gevangene die je nooit had gezien, die je alleen van die mooie brieven kende. Dat is toch wel een toppunt van vervreemding, zo'n verliefdheid?

Ik ben geen psycholoog, ik kan dat zelf niet zo goed doorgronden. Een psychiater heeft een psychanalyse van dat boek gemaakt en zijn konkluzie was zo ongeveer dit: «een op hol geslagen redderskompleks». Ik had inderdaad geweldig te doen met die man; het was mijn eerste kontakt met iemand die opgesloten zit in een cel van twee bij drie meter, met kale muren, zo'n klein raampje met tralies ervoor. Ik, die zo van de vrijheid houd, ik vind het verschrikkelijk dat men een mens zoiets aandoet. En dan zijn prachtige brieven waarmee ik overstelpt werd, waarin hij zich volkomen prijsgaf, omdat hij niets meer te verliezen had, alles kwijt was. Ook dat had ik nog nooit meegemaakt, want ik geloof niet dat iemand zich in normale omstandigheden zo kan blootgeven. Dromen, verlangens, herinneringen, alles vertelde hij en het was geen papieren vent, maar iemand van vlees en bloed. Dat heeft mij heel diep geraakt. En zo iemand zat dan opgesloten in die onmenselijke, negentiende-eeuwse gevangenis van ons! Want dat klaag ik ook aan in het boek. Wat ook moet meegespeeld hebben, is dat mijn toenmalige relatie bergafwaarts ging op dat moment. Was die gevangene ertussen gekomen tijdens de goede tijd... Want het was een heel goede relatie, mijn langste ook, twee jaar en een half, een rekord *(lacht)*.

Nogmaals: alles staat op de geluidsband!

Nou, en? *(lacht)* Zonder die krizis zou die verliefdheid er niet bijgekomen zijn. Wat is verliefdheid? Wat maakt iemand verliefd? Ik zoek daar al lang naar, maar ik vind het niet. Wat liefde is, kan ik rationeel wel begrijpen, maar bij verliefdheid kan ik niet bij. Ik was mijn kop kwijt, ik ging door vuren voor die vent.

Wat ik betreur, als ik dat mag zeggen...

Je zult het anders toch schrijven...

Wat ik betreur is, dat het boek eindigt op het moment dat die man vrij komt en dus de ellende begint die iedereen voorzag, behalve jij.

Ten eerste denk ik dat iedere intelligente lezer wel al door heeft dat die verhouding gedoemd is om binnen de kortste tijd over de klippen te gaan. Ten tweede wou ik dat niet beschrijven om die man te sparen. Het vervolg op **Muren Doorbreken** — dat er trouwens is — zou een biezonder interessant boek zijn, maar ik kan het niet over mijn hart krijgen het uit te geven.

Die man is trouwens al vroeger totaal onbetrouwbaar gebleken. Is dit dan geen suggestie dat het onvoorzichtig was de wet Lejeune voor hém in te roepen?

Als hij in de gevangenis gebleven was, zou hij zeker niet betrouwbaarder geworden zijn.

Maar nu vervalt hij in de kortste keren in zijn vroegere fouten. Dus..

Ja, maar de wet Lejeune staat niet op zichzelf. Je moet verder gaan en het hele gevangeniswezen zelf erbij betrekken. Ik vind het doodgewoon beestig dat men mensen op die manier opsluit. Ik vind dat maar in één enkel geval verantwoord: als iemand een gevaar is voor de maatschappij. Een «gevaar voor de maatschappij» noem ik iemand die de mens bedreigt, niet het bezit. Ik heb weinig respekt voor bezit. De vraag is dus eigenlijk niet: mogen we ze vroeger loslaten, maar wel: mogen we ze opsluiten? Ik vind van niet. Moordenaars en sadisten, die niet het bezit, maar de mens zelf kwaad doen, ja, dat is wat anders. Maar dat is een heel klein percentage van de gevangenen. Die man van **Muren Doorbreken** noem ik zeker geen «gevaar voor de maatschappij», al is hij geen braaf jongetje.

Is de redenering achter de wet Lejeune bijvoorbeeld niet dat iemand uit de betere kringen een veel sterkere sociale druk ondergaat om niet te hervallen, terwijl de lagere klassen alles tegen hebben bij hun reklassering?

Dat geloof ik niet. Neem nu het geval Jespers. Ik vind dat hij onrechtvaardig streng gestraft is, omdat men aan Jan Publiek wou laten zien dat men ook tegenover een «hoge piet» streng kan zijn. Maar het was niet rechtvaardig, aangezien ze geen bewijzen hadden. Wat is er ndertussen gebeurd? De storm is geluwd en Jespers is vrij. Na twee jaar. En dan betwijfel ik ten allerzeerste, dat een arme drommel die twintig jaar dwangarbeid had gekregen, en die zou kapotgegaan zijn zoals er zoveel kapot gaan in de gevangenis, dat ze zouden gezegd hebben: «Arme stakker, ga maar naar huis», zoals bij Jespers. Dat geloof ik niet.

Nogmaals: waarschijnlijk veronderstelt men dat iemand met de positie van Jespers wel twee keer zal nadenken voor hij nog ooit één klein foutje zal maken, terwijl de arme drommels als het ware gedoemd zijn terug af te zinken in de misdaad.

Dat denk ik niet, al geef ik toe dat ze er niets voor doen om die mensen op te vangen. Dat staat ook in mijn boek. Zelf ben ik geneigd om in de mens te geloven, het goede in hem te zien, totdat ik met mijn neus op het tegendeel geduwd wordt. Ik was er toen van overtuigd dat die man, eens buiten de verschrikking van de gevangenis, zou kiezen voor een aangepast leven in de maatschappij. Feitelijk had ik al tijdens zijn penitentieel verlof kunnen zien dat hij weer zijn milieu ging opzoeken, niet van plan was een loonslaaf te worden. Hetzelfde met drinken. Hij had een jaar droog gelegen. Maar amper buiten de deur... Maar dat kon ik niet voorzien. Die mooie brieven! My God.

Je vocht dus tegen windmolens?

Ja en nee. Als er dan toch gevangenissen moeten zijn om de maatschappij een veilig gevoel te geven, dan kan men met die mensen toch iets meer doen dan ze achter tralies te laten beschimmelen. Neem nu Eldridge Cleaver die al zijn ontwikkeling te danken heeft aan de nor, aan de kansen die hem daar geboden werden. Cleaver kreeg acht jaar de kans om te studeren. Welke kansen krijgen onze gevangenen? Al eens een gevangenisbiblioteek gezien, wat daarin staat? Oude, waardeloze dingen, maar geen kursussen, geen voordrachten, tenzij moralizerend gezwam van de dominee of de pastoor. Het allergrootste deel van de gedetineerden zijn mensen met een laag ontwikkelingspeil. Waarom wordt hun straftijd niet gebruikt om ze de kansen te bieden die de gewone samenleving hen heeft onthouden?

Jeugdliteratuur

Ik heb **Waarom niet de waarheid?** *gelezen als een volwaardig verhaal, maar het is een jeugdboek. Jij zegt — met de titel zelf al —, dat je kinderen «de waarheid» moet bieden, niet een zoeterige versluiering.*

Ik verzet me tegen de scheiding tussen volwassen wereld en kinderwereld, tegen het infantilisatieproces dat kinderen ondergaan van in de wieg. Ik heb niets tegen het kind-zijn, hun vrolijkheid, hun speelsheid, dat vind ik juist prachtig. Je mag ze alleen niet infantilizeren, want kinderen zijn veel intelligenter, veel ruimer, en kunnen veel meer verwerken dan de volwassenen vermoeden. Ik heb zelf als kind die infantilizering gehaat, want ik was heel nieuwsgierig. Nieuwsgierigheid is een gave, ze ligt aan de basis van de wetenschap;

zonder nieuwsgierigheid zaten we nog niet eens in het Stenen Tijdperk. De nieuwsgierigheid dient eerder gestimuleerd te worden dan onderdrukt. Bij mij werd ze onderdrukt. Ik leed eronder dat de grote mensen die van veel dingen het fijne wisten, het vertikten hun kennis aan mij door te geven. Toen al wist ik dat ik nooit zo zou optreden, dat mijn kinderen van mij alles zouden vernemen wat ze willen weten. Dat heb ik konsekwent doorgedreven. Seksuele voorlichting heeft in mijn gezin nooit als probleem bestaan. Dat was gewoon geïntegreerd in ons samenleven. Toen mijn zoontjes vier-vijf jaar waren, zei ik: «Ik ben een dag overtijd. Misschien komt er een zusje». Wat is dat, overtijd zijn? Je legt dat uit. Dat buikje dat groeide, ze mochten daaraan voelen, naar het hartje luisteren, alles! Er is geen voorlichting bij ons; dat komt zoals het leven komt. Worden ze met een probleem gekonfronteerd, dan krijgen mijn kinderen antwoord. Dat heb ikzelf gemist in mijn jeugd.

Het boek is dus een autobiografisch verhaal?

Ja. Het was trouwens al lang geschreven, maar ik wilde het niet uitgeven om iemand te sparen, maar die mens is nu dood.

Probeer je in een boek voor jongeren een andere taal te spreken dan in je «gewone» werk? Pas je je aan aan de «infantilizering» van de kinderen?

Met mijn eigen kinderen praat ik op eksakt dezelfde manier als met volwassenen. Ik zoek geen speciale woordkeus. Het resultaat is wel dat anderen vinden dat mijn kinderen een volwassen woordgebruik hebben. Ze hebben inderdaad een heel rijke woordenschat. Ik vind het dus verkeerd je taalgebruik aan te passen voor kinderen. Maar anderzijds zijn de meeste kinderen zo klein gehouden, dat ze een heleboel woorden niet kennen. In feite zou je dus je woorden anders moeten kiezen in een kinderboek, maar ik doe dat met tegenzin. Wat ik wel doe, omdat kinderen minder leeservaring hebben dan volwassenen — is de stijl aanpassen, zo sober en eenvoudig, zo bevattelijk mogelijk schrijven. Liever één of drie korte zinnetjes dan een fraze van een halve bladzijde. Maar voor de woordenschat doe ik dat niet. Er zijn woordenboeken en volwassenen aan wie ze uitleg kunnen vragen. Bovendien wordt een verhaal niet onbegrijpelijk, omdat ze één woord niet verstaan.

In het boek wordt bijvoorbeeld «gestapo» in voetnoot verklaard.

Dat heeft uitgever Lotus gedaan.

Jij zou dat niet doen?

Toch wel. Een vriend van mij heeft het boek uitgecheckt met een klas van 12-13-14-jarigen. Wat daaruit kwam, was niet het woord «gestapo», maar de «gele ster» die joden tijdens de oorlog moesten dragen om herkenbaar te zijn voor de nazi's. Oorspronkelijk gaf ik die uitleg niet, omdat die «gele ster» een soort pointe was in het verhaal. Maar de kinderen wisten niet wat die ster vertegenwoordigde. Alleen omdat ik tot mijn verbijstering moest vernemen dat de kinderen van vandaag over de oorlog niets weten, dat die even ver ligt als de oorlog van Napoleon, heb ik daar enkele informatieve zinnetjes aan toegevoegd.

Ik vind dat niet «gestapo» diende verklaard te worden, maar bijvoorbeeld wel het begrip «woestijnoorlog», dat veel verder van ons bed ligt, waarvoor de uitgever dan weer geen voetnoot heeft voorzien.

Dat is maar één zinnetje.

Ja, maar het is inkonsistent «gestapo» wel en «woestijnoorlog» niet toe te lichten.

Ik wil even vergelijken. Als ik me niet vergis heeft Eric Hulssens me verweten, dat ik in **Het Grote Onrecht** geen historische achtergronden van de apartheid heb verwerkt. Ik wou echter geen historische roman schrijven. Indien kinderen zo geboeid raken door «Het Grote Onrecht», dat ze willen weten waar de apartheid vandaan komt, dan kunnen ze dat in andere boeken gaan opzoeken. Ik ben niet één van die jeugdauteurs uit het onderwijs die belerend en uitleggend schrijven. Dat doe ik niet. Je kunt trouwens niet alles uitleggen. Er bestaan stapels boeken over de Tweede Wereldoorlog. Een leraar zou vanuit mijn boek kunnen vertrekken om uitleg te geven over de oorlog.

Waarom eigenlijk opeens een oorlogsboek?

De impuls bij het schrijven was niet de oorlog, maar mijn grote liefde voor mijn vader. Wij verstaan elkaar heel goed. Nog altijd. Dat was in mijn wieg al zo. Een half woord is voor ons genoeg. Ik heb al gezegd dat ik het boek al lang had liggen. Ik heb het geschreven, toen mijn vader de Chinese griep had en ik radeloos was van paniek dat hij zou sterven. Het gekke is dat hij in het hele boek lijfelijk afwezig is, terwijl het eigenlijk heel mijn liefde voor hem uitdrukt. Dat is zo gevoelig, zo teder, dat ik woest ben om die brutale cover met dat mannetje met zijn penis uit zijn broek, alsof dat nu weergeeft wat in het boek leeft.

LEO GEERTS

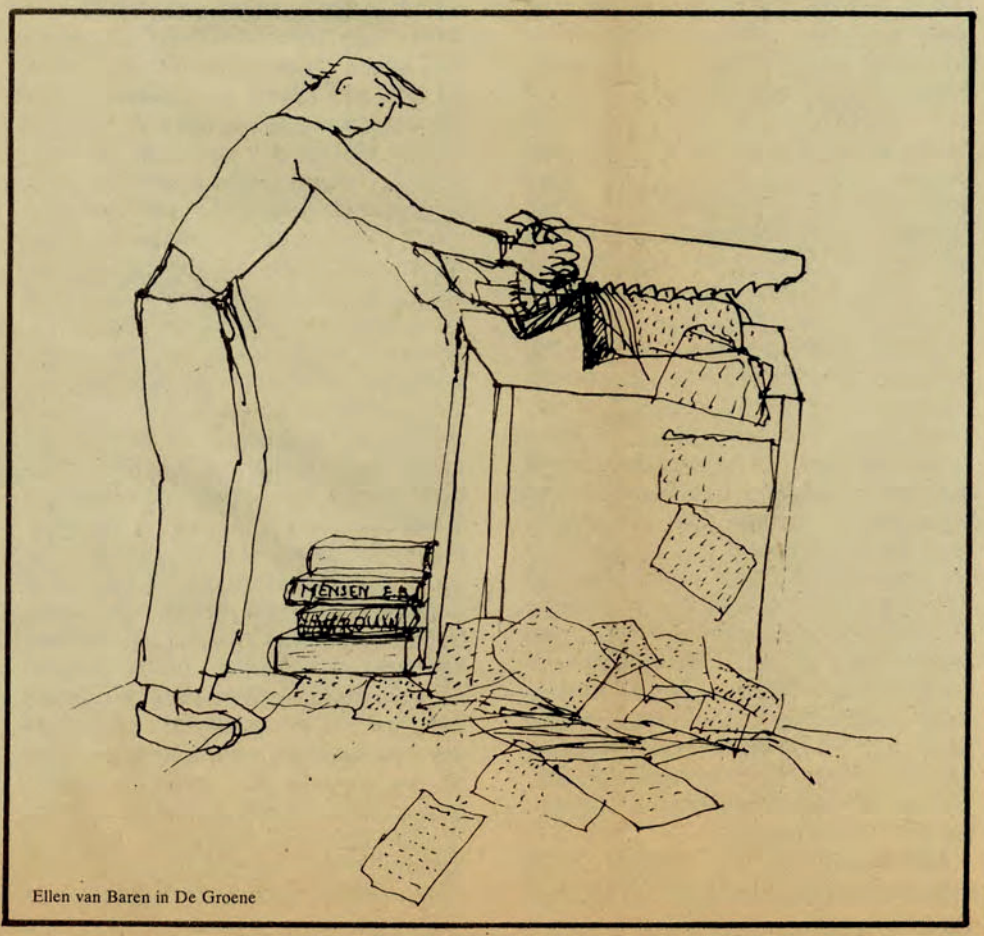

Ellen van Baren in De Groene